

AZ OKTATÁSI RENDSZEREK ÖSSZEVETÉSE

Harmadszor, és minden eddiginél nagyobb nemzetközi felmérés alapján készült el a közelmúltban az a jelentés, amely bemutatja, milyen eredményeket ért el az oktatás a felmérésében részt vevő 41 országban a 13 éves korosztályúak alapfokú matematikai és tudományos képzésében (Third International Maths and Science Study – TIMSS). A politikusok és a sajtó alig vettek tudomást a felmérésről. Akik megjelenését mégis megemlégették, azoknak többsége azt a "tanulást" vonta le, hogy az ilyen felmérések nem megbízhatók.

Ami a téma fontosságát illeti, *a jelen és a jövő társadalma számára a legfontosabb gazdasági tényező a szellemi tőke nagysága és minősége*. Sokkal jelentősebb ez, mint a fizikai tőke, vagy éppen a pénz. Ezzel szemben a tőzsdék, az infláció, a termelés, a bűnözés, a közvélemény adataival, híreivel vannak tele a lapok, a televíziós műsorok. Érdemes lenne végre elgondolkodni azon, miért nem foglalkozunk az igazán fontos dolgokkal, s miért árasztjuk el az embereket olyasmikkal, amelyek sokkal kevésbé hasznosak számukra.

Az említett felmérésből kiderül, hogy az oktatás szakterületére is érvényes a lényegyet oly gondosan megkerülő figyelem e jelentéssel szemben. Hiszen a szakmán belül is sokat foglalkoznak olyan tényezőkkel, amelyekről alig függ az oktatás eredménye, amiken pedig múlik, azt sokszor "területükön kívülinek" tekintik.

Miért megyünk el olyan tényezők mellett, amelyek döntő fontossággal bírnak az oktatás hatékonysága szempontjából? Mert a lényegyet megtalálni, abból következtetéseket levonni sokkal nehezebb, mint tudálékoskodni a részletek felett.

Ami az említett felmérés megbízhatóságát illeti: miért éppen a szellemi tőke nagyságának és minőségének mérésében vetik fel a mérések megbízhatóságának kérdését, miért nem mondják meg, hogy a vizsgálódások adatai a politika és a gazdaság minden területén hasonlóképpen megbízhatatlanok? Egy-egy ország nemzeti jövedelmét minden évben mérik és publikálják. A makrogazdaság adatait rendkívül fontosnak tekintik, pedig azok legalább olyan kevésbé megbízhatók, mint a 13 éves gyerekek tudására vonatkozóak. Azt, hogy egy országban a nemzeti jövedelemből mekkora hányadot képez a "fekete" gazdaság, legfeljebb csak sejteni lehet. Mégsem jut eszükbe a gazdaságpolitikusoknak, a statisztikusoknak vagy a sajtónak, hogy ne vegyék figyelembe az erre vonatkozó adatokat, mert azok nem teljesen megbízhatóak, tehát "nem érdemes azokra figyelni."

Lássuk tehát az eredményeket. A 13 éves gyerekeknek mind a matematikára, mind pedig a természettudományokra vonatkozóan 16 kérdést tettek fel. Az ezekre adott válaszok átlaga 500 pontot kapott. Az eltéréseket ettől az átlagtól mérték.

Az adatok durva elemzése is meggyőz arról, hogy az oktatás hatékonysága nem azoktól a tényezőktől függ, amiket a szakma képviselői fontosnak tartanak.

a) *Nem az oktatásügyre szánt pénz nagysága számít elsősorban*. Az oktatásra a legtöbbet költő négy ország (Svájc, az Egyesült Államok, Németország, Dánia) átlagos helyezési száma 25, illetve 24. A négy távol-keleti ország negyede annyi állami és társadalmi ráfordítás mellett 2,5 és 8. átlagos helyezési sorszámot ért el. Csehország "helyezése" hatodik, illetőleg második, Magyarországé pedig 14. és kilencedik – ötödannyi pénzből. Vagyis e két ország messze

hatékonyabban használja fel az oktatásügyre fordított pénzét, mint bármely, a nyugati kultúrákhoz tartozó állam. Ezen a mindennél fontosabb területen még mi vagyunk a "rekorderek."

b) *Nem döntő az oktatott órák száma.* Az idézett jelentés tanulságai szerint semmi korreláció nincs a leadott órák száma, és az elért pontszám között.

c) *Nem döntő az osztálylétszám.* A távol-keleti országok érték el a legjobb eredményeket a messze legnagyobb osztálylétszámok ellenére.

d) *Nem döntő az oktatás módszertana.* A szakma által legkorszerűbbnek tekintett módszerek a sok befektetett pénz ellenére sem értek el eredményt.

Mi a fontos az oktatási eredmények szempontjából? – Meggyőződésem szerint elsősorban két tényező: az egyik a *kulturális örökség*, a másik pedig a *jövedelmek eloszlása*. A következőkben néhány szempont alapján csoportosítjuk a vizsgált országokat.

A vizsgált 41 országon belül a nyugati kultúrkörhöz, és egyúttal a világgazdaság centrumába tartozik 16 ország. Ezek átlagos helyezési sorszáma a 19., illetve a 18., amely elképesztően rossz eredmény, hiszen a leginkább ezek rendelkeznek mindazzal, amit a pedagógia tudománya fontosnak tart. Ezen államok költenek a legtöbbet az oktatásra, ezeknél a legmagasabb a szülők képzettsége, iskolázottsága, tehát a gyerekek itt tanulhatnak a legtöbbet szüleiktől és környezetüktől, itt alkalmazzák a legkorszerűbb módszereket és taneszközöket stb.

A távol-keleti sikeres országok közül négyen vannak jelen: Japán, Dél-Korea, Szingapúr és Hong-Kong. Elképesztő a fölényük. Az átlagos helyezési számuk 2,5, illetve nyolc annak ellenére, hogy az oktatási ráfordításuk nem éri el az előző csoportba tartozó országoknak a harmadát. Ezeknél messze a legmagasabb az átlagos osztálylétszám. A szülők iskolázottsága pedig ma még alacsonyabb, mint a fejlett nyugati országokban.

A volt szocialista országokat kilenc állam képviseli. Ezek átlagos helyezési száma valamivel jobb, mint a 16 fejlett nyugati országé: 18, illetőleg 17. Ráfordításaik ellenben nem érik el azok ötödét sem, a nemzeti jövedelmük pedig még ennél is alacsonyabb.

Az Európai Unióhoz tartozó három lemaradó ország, Spanyolország, Portugália és Görögország *eredménye siralmas.* Annak ellenére, hogy a volt szocialista országoknál többet költenek az oktatásra, átlagos sorszámauk csak 33, illetve 30. Ők ugyan tagjai az Európai Közösségnek, de náluk rosszabb oktatási eredménye csak Ciprusnak, Iránnak, Kuvaitnak, Kolumbiának és Dél-Afrikának van.

A vizsgált listán hat "latin" ország szerepel. Franciaország, Spanyolország, Portugália, Görögország, Ciprus és Kolumbia. Az átlagos helyezési számuk 29, illetve 32. Matematikában a gazdag és kultúrájukra büszke franciák csak a 28. helyen állnak. Sajnos, a felmérésben nem vett részt Olaszország. A latin-amerikai országok közül is csak Kolumbia szerepel a dicstelen utolsó előtti hellyel (még Irán is több hellyel megelőzi).

Braziliáról más forrásból származó adatunk van: 1992-ben a 18 évesek 21%-a egy évnél kevesebbet járt iskolába, további 20%-uk négy esztendőnél kevesebbet. Vagyis a 13 évesek

négyötöde ott még a felmérésig sem jutott volna el... Nem véletlen tehát, hogy nem voltak kíváncsiak a felmérés eredményeire.

Megdöbbenő a két belga tartomány különböző eredménye. A hollandokkal rokon kultúrájú Flandria messze megelőzi a francia rokonságú Vallóniát. A flamandok helyezési száma öt és tizenegy, a vallonoké 19 és 36! A flamandok és a hollandok oktatási eredményei jelentősen kiemelkednek a többi, hasonlóan gazdag nyugat-európai ország közül.

Az Európai Unió tagságra pályázó három ország közül kettő, Csehország és Magyarország – a lengyelek nem vettek részt a felmérésben – a nyugati civilizációs körön belül kiemelkedő helyet foglalnak el. A 41 ország között az átlagos helyezési számuk tíz, illetve öt.

Amennyiben a négy távol-keleti országot kihagyjuk, vagyis csak a nyugati civilizáción belüli sorrendet vizsgáljuk, akkor a csehek a második, illetve az első, a magyarok a tizedik, illetőleg a hatodik helyen állnak. Ezzel szemben ugyanebben a körben Németország csak a 19. és a 16., az Egyesült Államok a 24. és a 15., Dánia a 23. és a 30. helyeket szerezték meg! Csehország és Magyarország kiemelkedően a legkevesebb pénzügyi ráfordításból a legjobb oktatást produkálták. Mégis, jelenlegi kormányzatunk az oktatásügyet is olyan ágazatnak tekinti, amelyből "le kell faragni."

Az annak idején *Jaltában* a szovjet érdekeltségnek *odaadott országok közül öt szerepel a listán*. Az oktatás területén ezek is sokkal európaibb jelleget mutatnak, mint a klasszikus nyugat-európai, azaz gazdag országok. Átlagos helyezési számuk kilenc, illetve hét, szemben a nyugat-európaiak átlagos 18. és 17. helyével. Ezekről az országokról mondta Churchill és Roosewelt, hogy "nem kár értük", ha Sztálin uralma alá kerülnek! Ugyanakkor a magyar kormányzatnak sem jut eszébe, hogy európaiságunkat szellemi tőkénk kiemelésével támassza alá.

Rövid elemzésünkéből kiderül:

a) *Az oktatás hatékonysága elsősorban a kulturális örökség függvénye.* Ezt bizonyítják a távol-keleti országok eredményei. Az ő kulturális örökségük is több rétegű. Évezredek óta a hatalom – kivéve az isteni eredetűnek tartott uralkodó dinasztiákat – nem vérségi alapon öröklődött, hanem a mandarin vizsgákon való megfelelés szerint. A kelet-ázsiai népekben tehát két és fél ezer éve mélyen benne él, hogy az érvényesülés alapja a tanulás. Ez az elsődleges magyarázata annak, hogy nem pusztán csak a fenti vizsgálat mutatja fölényüket. Például az Egyesült Államokban is egyértelmű, hogy minden oktatási szinten kiemelkedő a keleti bevándorlók teljesítménye.

Ez a magyarázata annak is, hogy a szülők saját zsebből sokkal többet költenek az oktatásra, az iskoláéval párhuzamos képzésre, a tananyagból való jobb felkészülésre.

Annak ugyan még mind a mai napig nyoma maradt, hogy a mandarin vizsgák skolasztikus jellegűek voltak. Főleg "magolásra", mechanikus memorizálásra és a tekintélyek tiszteletére kényszerítettek, azonban a szorgalom és a memória még így is jobb képességek szerinti szelekciót jelent, mint a származás vagy a vagyon.

b) *Az erős családi kötelék szintén nagy előny az oktatásban.* Amíg a nyugat-európai kultúra centrumában, vagyis a gazdag nyugati országokban a család egyre inkább háttérbe szorul, a gyermekeket magára és az iskolára hagyják a dolgozó szülők, a Távol-Keleten a család gyermekeket nevelő szerepe erős mindmáig maradt. Japánban sok nő szerez ugyan diplomát, de csak kevés helyezkedik el, megy állásba: a többség elsősorban azért tanult, hogy

gyermekait a tanulásban jobban tudja segíteni. Nem rossz, és nem pénzt pazarló, pocskoló megoldás a gyermekét nevelő diplomás anya!

c) Az oktatási eredmények harmadik tényezője a viszonylag nivellált jövedelemarány. Ez a Távol-Keleten az életmódban még inkább jellemző, mint a jövedelmekben, de utóbbi is nivelláltabb, mint a nyugati kultúrkörhöz tartozó országokban. A képzés hatékonyságának ugyanis alapvető feltétele a jövedelem kiegyensúlyozott aránya a társadalom különböző rétegei között. Csak ezáltal biztosítható, hogy a születéssel hozott képességek későbbi szelekciója megvalósulhasson. Márpedig minél magasabb a megkívánt képzési szint, annál inkább függ annak hatékonysága a képességek megfelelő szelekciójától.

A gazdag nyugati országok aránytalanul gyenge oktatási eredményét, mondhatjuk, kudarcát elsősorban a gyors urbanizáció, a jövedelmi arányok különbségei, a társadalom jelentős hányadának fokozódó leszakadása, a család szerepének zsugorodása, ezzel párhuzamosan az erkölcsi viszonyok romlása magyarázzák.

Kopátsy Sándor